

אמנם, להלן (ג): משמע לכאורה שחכמים אסרו להטיל מום בכל העדר בזמן הזה, משום מהרה יבנה המקדש ולא תימצא בהמה להקרבה. אך אפשר שלא אסרו הדבר באופן פרטי אלא שלא תיקנו לעשות כן כתקנה כללית משום חשש תקלה, אבל הרוצה לעשות עושה (וצ"ע שם בלשון רבנו גרשום).

התרת בכור בחוזה לארץ. 'כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' בכורות ה"ב) בכור שיצא לחוזה לארץ. וכתב הכסף-משנה דכל שכן אם נולד בחו"ל. וע' פ"ג מהל' בכורות ה"ה ובכס"מ שם, דיש סוברים דבכור שנולד בחו"ל להרמב"ם אינו קדוש. ויש ראשונים שנוקטים כן לדינא, או שנוקטים שבחו"ל קדוש רק מדרבנן.

ואולי זו סברת הגאונים שלא כללו בכורות בסדר הלמוד שלהם, כמבואר בהקדמת המאירי, והרי"ף שלא כתב הלכות במסכת בכורות – מפני שרוב המסכת עוסק בבכור בהמה טהורה (ועוד פרק במעשר בהמה), וסברי דאינו נוהג בחו"ל' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

דף לז

'במקום שאין חכם כגון מאן? אמר רב נחמן: כגון אנא.' כגון זה אמר רב נחמן על עצמו בכמה מקומות – ע' סנהדרין ה. שם צח: סוף סוטה.

'... ואף על פי דמקרא צווח 'ההלך זר ולא פוך' – אבל הוא לא בא להלל את עצמו רק להודיע הדין, גדר המומחה והחכם. ולא אמר על אחר – כי לא הגיע לשלימות החכמה אלא הוא. ולא ידעו אחרים ממעלתו גם כן רק הוא עצמו שידע מעלתו שכבר נשתלם במדת הענוה הקודמת, ובטח לבו שמכיר ערכו באמת ולא מגסות הרוח, הודיע שפיר דין החכם והמומחה שהוא דוקא כשיהיה בתכלית השלימות כמותו. וזה על דרך שאמרו (בנדרים סו.) שרי לאודועי באתרא דלא ידעו ליה. והיינו לצורך, כההוא ד'עבדך ירא את ה'...' (מתוך 'ישראל קדושים' עמ' 66. וע' בתשב"ץ ח"א קס; יד דוד סנהדרין ה).

'אין הלכה כרב יוסי. פשיטא, יחיד ורבים הלכה כרבים! מהו דתימא נמוקו עמו, קמ"ל.' משמע מפשט הגמרא שלפי האמת אין הלכה כרבי יוסי כשנחלק עם הרבים אלא שצריך להשמיענו ואינו פשוט. ונחלקו בדבר אמוראים (ע' עירובין מו: מז. ובתוס' שם מו: ובדף פג:), וכן נקטו רוב הראשונים להלכה. ע"ע: תוס' ר"ה לג. ד"ה הא וברשב"א, פנ"י וערוך לנר שם; תוס' תענית כח. רשב"א וש"ר שבועות לה: חולין פ. עירובין יד: רא"ש יבמות פ"ז ד וסוכה פ"א לא; ר"י בן מגאש ב"ב מד; או"ז ח"א תצג; יד מלאכי רל; שדי חמד ה, קטז.

'וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה – מה שאכלו אכלו ומה שלא אכלו הם יחזירו לו את הבשר והוא יחזיר להם את הדמים.' גם כאן כמו ברישא מחזיר את כל הדמים, אף על מה שאכלו [ואפשר שיש לגרוס כן במשנה: 'מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים, ומה שלא אכלו...'] – כברישא], וכמו שכתבו הרמב"ם והרא"ש.

היה מקום לסבור שרק בבכור האסור בהנאה, חייבו את המוכר להחזיר את הדמים במלואם, וכן בטבל ויין נסך, כמובא בבבלי [שהרי גם הטבל אסור בהנאה של כילוי, ונמצא נהנה ע"י אכילתו של זה], אבל טרפה הוא אמינא שעל מה שאכל אין מחזיר הדמים. גם אפשר שבאלו יש לקנסו משום פשיעה, משא"כ בטרפה שאינו תלוי ברשלנותו [שי"ל שמדובר בטרפות שלא היה צריך לבדקם] – ואולם אין הדבר כן, כמו שכתבו הפוסקים. ואפשר שגרסו כן בגוף המשנה כאמור. או למדו כן מדקתני 'וכן' – משמע שהדין שוה בשניהם.

כתב הרמב"ם ז"ל (מכירה טז, יד והובא בטור חו"מ רלד) שדבר האסור באכילה מדברי סופרים, אם אכלו הלוקח – אין המוכר מחזיר לו כלום.

ואולם באיסורי הנאה, אפילו איסור דרבנן, באופן שאין למוכר שום הפסד בכך שהלוקח אכל – מחזיר את הדמים, שהרי אין שום דמים לאיסורי-הנאה ואין כאן מכירה כלל (עפ"י רמב"ם ושו"ע שם). על מקור דין זה, כתב הריב"ש (בתשובה תצט. הובא בב"י שם): 'נראה דיליף לה ממה שלא הוזכר במשנה ובברייתא אלא איסורי תורה או איסורי הנאה של דבריהם, ובהנהו מחזיר הדמים אע"פ שאכלו, אבל איסורי אכילה מדרבנן כיון שאכלו ונהנו לא יחזיר להם כלום. ואף על פי שאין לרב ז"ל ראייה ברורה בדין זה – לא מצאנו מן הבאים אחריו מי שחלק עליו'.

וכתב הש"ך (ביו"ד קיט) עפ"י דברי הרמב"ם הללו, שבאיסורים דרבנן אין המוכר מחזיר מדמי המכירה כלום גם כאשר דמי המקח יתרים על שווי הדבר כשלעצמו. ובנתיבות המשפט (רלד סק"ג) העיר: לכאורה אינו מובן, הלא נראה שיש כאן מקח טעות ובטל המקח, והרי זה האוכלים כמזיק וכנהנה מדבר של חברו שאינו חייב לשלם לו אלא כפי שהזיק ולא יותר –

ובאר ה'נתיבות': אפשר, שאעפ"י שאיסורי תורה אפילו בשוגג צריך כפרה ותשובה להגן מן היסורים, באיסורים דרבנן בשוגג אין צריך. הלכך אין כאן מקט טעות, וכאילו נהנה מן הכשר והמותר, כי לא עשה איסור באכילתו כיון שלא ידע כלל.

ובאור החילוק, רוחח בי מדרשא (ע' שערי ישר א, ז; קובץ הערות יבמות ה, טו), משום שאיסורים דרבנן אינם 'איסורי חפצא' אלא איסורים נובע מכח החיוב לשמוע לדברי חכמים ושלא לסור מדבריהם, הלכך בשוגג אין כאן המראה על דבריהם כלל.

ואולם דברי הנתיבות הללו אינם מוסכמים, וכן נראה מדברי המשנ"ב (שלד, עח ובשער הציון) שאין הלכה כן.

וכן משמע מדברי הכסף-משנה (איסורי ביאה א, יב) שגם איסורים דרבנן בשוגג צריך כפרה. וכן הרבה להשיב ע"ד הנתיבות בשו"ת עין יצחק אה"ע סו. וע' גם בקובץ הערות יבמות ה, טו ובאו"ש גירושין א, יז; אתון דאורייתא י. וע' יוסף דעת חולין ה.

וע"ע: מגן אברהם שלד, לג; נפש חיה (מרגליות) שם; חדושי הגר"ר בענגיס ח"א יב, ד; אור שמח גירושין א, יז; קובץ הערות קיד. וע"ע בציונים הרבים שבשו"ת חזון עובדיה כרך א, בהערות להסכמת הגרצ"פ פרנק. ונראה שיש מקום לחלק בין שגגה שיש בה חטא, ובין שגגה הקרובה לאונס, כגון גידון דידן, שעפ"י הדין היה מותר לו לסמוך שאין כאן איסור – בזה אין עליו אשמה מצד מעשהו, ומצד זה שמ"מ אכל דבר איסור, אינו חייב כפרה, שאין זה איסור בעצמותו וכו"ל. ובכך יש ליישב כמה קושיות על שיטה זו. וע"ע במובא ביוסף דעת חולין ה: ו.

פרק ששי – 'על אלו מומין'

'נפגמה אזנו מן החסוס אבל לא מן העור'. יש מהאחרונים שכתבו שהחסוס הוא החלק הבולט שבמרכו האוזן, הסמוך לנקב (ט"ז יו"ד שט סק"ד).

וכן נקט בשו"ע הגר"ז (בסוף הל' פסח), וזו לשונו: 'ומדי דברי בענין הבכור בזמן הזה, לא אוכל להתאפק באיסור חמור כזה דקדשים בחוק, ולהודיע לכל השומעים לי לבל ישמעו בקול הנשמע ונתפשט ממקצת החכמים בעיניהם להתיר הבכור ע"י מום שבאזנו שנחתך ממנו מעט או הרבה, או אפילו נחתכה האוזן

כולה מהבכור לגמרי. ואין היתר אלא כשהחתך הוא בתנוך שהוא הסחוס שיש לו גובה קצת הזקוף בתוך תוך פנימיות האוזן ממש אצל הנקב הפתוח בעצם הגולגולת ממש, וכמבואר בפסקי מהרא"י ז"ל. והראיות, קצרה היריעה מהכיל. ולשומעים יונעים.

ואולם כמה מן הפוסקים האחרונים חולקים על הוראה זו, והרבו להוכיח מכמה סוגיות שכל החלקים הסחוסיים שבאוזן הרי הם בכלל 'הסחוס', ולא נתמעט אלא העור הרך [והוא הדין לענין תנוך האוזן האמור בטהרת מצורע] (ע' בית דוד על המשניות כאן; חו"א כה, ב; שו"ת משיב דבר סא; שו"ת מהרש"ם ח"א קיג ובהשמטות; שו"ת טוב טעם ודעת ח"ג קעב; דעת כהן קצב; ציץ אליעזר ח"ח לא.

וע"ע בשו"ת צמח צדק יו"ד רכח; מלבושי יו"ט יו"ד יד; תוס' יום טוב כאן. וע"ע במובא לעיל לד. לה. עוד יש להעיר שבשו"ת מהר"ל (מב) הגדיר את הסחוס: 'עב שבאוזן' – ופשטות הדברים מורים דלאו דוקא החלק הפנימי. וכן בשו"ת רב פעלים (ח"ד יו"ד לה) הביא רק הסיפא שבדברי הט"ז, ומשמע קצת שנקט כל שאינו בעור הרך, באליה – הרי זה מום.

ובפירוש תפארת ישראל (כאן) העיר על הט"ז שהסחוס שבמרכז אוזן הבהמה אינה בולטת החוצה כבאדם אלא היא בעומק, והרי זה כמום שבסתרי.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה קסח): 'ואם כן פשוט מאד להלכה דגם אם נחשוש לחומרת הגרש"ז בודאי-בכור, אבל בספק-בכור כנידון דידן פשיטא דנסמוך על דעת המקילין שדבריהם עיקר בזה וכמו שכתב בשו"ת מהרש"ם'.

ואימא מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובוטל ממלאכתו ואינו חוזר אף כל מומין שבגלוי ובוטל ממלאכתו ואינו חוזר, אלמה תנן...' הקושיא שבכאן היא לדעת הסובר שיש להביא ב'כלל ופרט וכלל' דבר שהוא כעין הפרט בכל הצדדים ('כלל'א קמא עיקר'), אבל יש דעה הסוברת ('כלל'א בתרא עיקר') שאף אם אינו דומה בכולן נתרבה ב'כעין הפרט'. ולפי דעה זו נשאר להמסקנא הלימוד ב'כלל ופרט וכלל' (עפ"י תוס' עירובין כה ד"ה אהני. וע' גם בתוס' חולין סז.).

רש"י בפירושו החומש כתב שהלימוד הוא מ'כלל ופרט וכלל'. והמהרש"א תמה מדוע פירש לפי הסלקא-דעתין – ולפי האמור ניאח, כי קושיית הגמרא אינה אלא לפי דעה אחת (עפ"י אחיעזר). וכן בפסקי הרי"ד ובפירושו הרע"ב העתיקו דרשת 'כלל ופרט וכלל' בלבד. וכ"ה בתוס' להלן מג סע"א.

ואפשר שיש נפקותא לדינא על פי מה שכתבו התוס' (לה: ד"ה וסימניך – לתירוץ אחד) שמום העובר ע"י רפואה אינו בגדר מום עובר אלא מום קבוע. ויש לומר שדין זה נכון רק אם הלימוד הוא מפסולי המוקדשין, שנאמר אשר לא יקריבו – מי שאינה קריבה כל עיקר יצתה זו שקריבה למחר, או מ'פסח ועור' – למעט מום עובר, וכמו שאמרו בגמרא בסמוך; כיון שהם לימודים בדרך 'מיעוט', שייך לומר שלא נתמעט אלא מום העובר מאליו, אבל אם ננקוט שהלימוד הוא מ'כלל ופרט וכלל', צריך שיהא כעין הפרט המפורש, כמו פסח ועור שאינם חוזרים בשום אופן, אף לא ע"י רפואה (עפ"י שו"ת אחיעזר ח"ב לה. ובוה פלפל ליישב כמה קושיות).

לגוף דברי התוס' שמום העובר ע"י רפואה נחשב מום קבוע – כבר העירו המפרשים לדברי התוס' לעיל לד. בתד"ה אילימא. ולפי שיטת התוס' נראה שאם נולד בקדשים מום שיש לו רפואה, ופדו הבהמה כדין בעלת מום קבוע, ועתה ריפא האדם את המום וסילקו – נשאר דינה להיות כפסולי המוקדשין. וכמו כן בבכור, נראה שיהא מותר לשחטו גם אם עתה סילק האדם את המום, כיון שבכור שהומם הריהו כמי שנפדה כבר (עפ"י חו"א בכורות כה, יט; שבט הלוי ח"ה נא).

[ונראה שאדם שנפל בו מום קבוע וריפאוהו – יוכשר לעבודה, כי רק בהמה י"ל (לדעת התוס') שנפסלה לעולם משום דיחוי משא"כ אדם. שלא דנו (בזבחים יב) משום דיחוי בגברא אלא באדם שהפריש קרבן והמיר דת וחזר, אבל כהן שהמיר וחזר לא

שמענו שיפסל לעולם, וה"ה בנדחה מחמת מום. וכן בבהמת חולין, אם נולד בה מום קבוע והעבירו אדם – נראה שאפשר להקדישה ולהקריבה].
וע"ע קובץ שמועות (לגרא"ו) חולין אות כו; קהלות יעקב ל, ב; קובץ על יד (לגר"ש פ"ש שליט"א, בסוף ספרו בית ישי) עמ' תקיז.

'ע"ב' (ב) 'כמה נקיבת האוזן כמלא כרשינה...' כתבו הפוסקים שהוא שיעור נקב ללא חסרון באוזן, אבל כשנפגמה האוזן כלומר נחסרה, אפילו בפחות מכרשינה הרי זה מום כמו ששנינו לעיל שיעור פגימה בכדי חגירת צפורן (עפ"י הב"ח יו"ד שט בבאור דברי הטור. וכן הורה בשו"ת שבט הלוי ח"ה קסת, אודות פגם הנעשה באוזן הבהמה לצורך התקנת תוית).

'כרשינה' – גרגר הצמח המשמש כמספוא [והם הכרשינין הנזכרים בש"ס] (עפ"י הערוך; פיה"מ לרמב"ם ועוד. והפרישה (יו"ד שט) כתב שהוא כלי שרוצעים בו. ובחזו"א (כה, ג) תמה על דבריו).

'הסדק כל שהוא... וכמה שיעור פגימה... כמה נקיבת האוזן...' משום שדרך הסדק להתרחב ולהוסיף ואין דרך הפגם והנקב להוסיף, לכך הסדק פוסל בכל שהוא (עפ"י חזו"א כה, ג).

'א"ר אלעזר: יודן ברבי היה דורש כשהן רוצעין אין רוצעין אלא במילת'. הרמב"ן ז"ל פירש (בקדושין כא:): כיון ש'המרצע' גדול במשמע (כמו שאמרו בברייתא בקדושין לעיל מיניה) לפיכך היה דורש שאין רוצעים אלא במילת, באליית האוזן הרכה, שאילו בגובה האוזן הלא ייעשה בעל מום שהרי עושה נקב גדול.

'אין עבד עברי כהן נרצע מפני שנעשה בעל מום'. על אודות הטלת מום לכהן – ע' במובא ביוסף דעת קדושין כא:

'זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי, דתנן... שמא מקדח וחיסומו שנינו'. אפשר שהדיוק הוא מלשון 'מלא מקדח' – משמע הוא וחיסומו, אף כאן תאמר 'מלא כרשינה' – שתהא נכנסת ויוצאת בריוח [אלא שהרמב"ם כתב 'ניקב ככרשינה'. וצ"ע] (עפ"י הגרעק"א).

ומדויק לפי"ז שר' יוסי בר"י שינה ונקט 'בכעדשה' ולא 'מלא עדשה', כי שם השיעור בעדשה כמות שהיא. ולכן לא הסתפק אלא בדברי ת"ק.

לפי דברי רב פפא ורב נחמן למסקנא, שוב אין הכרח לומר 'מקדח וחיסומו' ואפשר שגם שיעור כרשינה היא בעומדת. ויתכן שלכן הרמב"ם השמיט וכתב סתם 'כרשינה'. וכתב בספר ליקוטי הלכות שמסתבר שיש לילך לחומרא. ובחזו"א (כה, ד) פרש דעת הרמב"ם שפסק לקולא. ע"ש.
וע"ע פירוש חדש בסוגיא, בספר אור שמח הל' ביאת המקדש ז, ג.

המפרשים הקשו הלא במשנת מאור שנינו 'מלא מקדח' ואינו בחיסומו, ואם כן מהו זה שאמר 'כיוצא בו שמעתי', הלא יש גם דוגמא הפוכה?

ואפשר ששם שונה מפני שהתנא עצמו מפרש ששיעורו כפונדיון (עפ"י חזו"א כה, ד. וע' בשפת אמת).
שנא יש לומר שהמשותף לשני המקומות הוא שנקט התנא שיעור חסרון בהתיחס לחפץ כולו – 'כמה נקיבת האוזן', או

'כמה חסרון בשדרה ובגלגלת', והשאלה אם כשנוקט התנא סגנון זה כוונתו לדבר שעומד בו או יוצא ונכנס, אבל במאור נקט התנא שיעור במאור גרידא ולא בבית, ואין זה 'כיוצא בו'.

דף לח

ואין לו תוך בכלי שטף דאורייתא בר קבולי טומאה הוא (נראה במקום 'הוא' צ"ל והא) **דומיא דשק בעינן...? – בהנך דחזו למדרסות**. מרש"י משמע שקושית הגמרא היא מדוע גזרו חכמים טומאת משקין בכלי שטף שאין להם תוך, והלא כלים אלו אינם מקבלים טומאה מן התורה [והרי זה כעין גזרה לגזרה, לגזור טומאת משקין בכלים שאין להם טומאה מן התורה].

ומתוך: **'בהנך דחזו למדרסות' – פירוש, מצאנו לפשוטי כלי שטף טומאה דאורייתא, במדרסות, הלכך גזרו חכמים על כל כלי שטף שאין להם תוך, גם אותם שאינם משמשים למדרס, שמקבלים טומאה ממשקים ואין להם אחוריים לחלוקה, כלומר כשנטמא בצד אחד נטמא כולו. וזהו ששנינו בכלים (כה,א) ששלחן ודלפקי וטבלה שאין לה ליזבו, מקבלים טומאה ממשקים טמאים.**

ולפי פירוש זה יצא שכלי זכוכית שאינם מקבלים טומאה מן התורה, ואין בהם מדרס – לא גזרו בהם טומאת משקים כלל.

ואולם הרמב"ם (כלים כה,ג) כתב שפשוטי כלי שטף הטמאים מדרס אין להם אחורים ותוך, שלעולם נטמא כולו, ואילו הכלים שאינם ראויים למדרס יש להם אחוריים ותוך, ואם נטמאו אחוריהן במשקין לא נטמא תוכן (כלומר הצד השמיש), אבל אחוריהם טמאים. ונראה שמפרש קושית הגמרא רק כלפי מה ששנינו שאין אחוריהם חלוק מתוכן, שלא מסתבר להחמיר בזה בפשוטי כלי שטף שאין בהם טומאה מן התורה, ועל זה העמידו בראויים למדרסות שיש בהם טומאה דאורייתא, אבל גוף טומאת פשוטי כלי שטף, גזרו חכמים בכל פשוטי כלי שטף.

והראב"ד (שם), נראה שמפרש הקושיא כמו לפירוש רש"י, שלא יגזרו בהם טומאת משקין כלל. ובתירוץ הגמרא מפרש שרק בכלים הראויים למדרס גזרו חכמים טומאת משקים, אבל שאר הכלים אינם מקבלים טומאה מן המשקים כלל. אלא שצריך עיון כיצד יפרש משנת כלים הנ"ל שמבואר בה שגם שאר פשוטי כלי שטף יש בהם טומאת משקין (עפ"י חדושים ובאורים ח,יז ע"ש. וע' גם באבי עזרי' כלים קמא כה,ב).

פשטות לשון רש"י (בד"ה בהנך וד"ה א"ה) מורה לכאורה כהראב"ד, שגזרו רק בראויים למדרס. ותגדל הקושיא ביותר ממשנת כלים, לפי מה שפרש רש"י שלא היה תלמיד חולק על חזקיה אבי עקש. וצ"ע. וע"ע בכל הענין בחזו"א כלים ג,י; כט, א ב; חדושי רא"ל ח"ב ע.

'הרים של עין...' המשניות בפרק זה מסודרות לפי מיקום המומין בגוף הבהמה מלמעלה למטה; פותח באוזנים, ממשיך בעינים בחוטם ובשפתים, בחטים שבפיו, ואח"כ שונה הזובן הזנב והביצים, ולבסוף שנה כל שברגליו וידיו (עפ"י חדושים ובאורים ח,יט ע"ש. וע' כדוגמת זה בחדושי הרשב"א ב"ק ב: ועוד).

'לבן הפוסק בסירא'. לפרש"י, הסירא היא העיגול הצבעוני המפסיק בין הלבן לאישון השחור, ורק כשנכנס מן הלבן והגיע לשחור הרי זה מום, אבל אם פסק בסירא ולא הגיע לשחור – אינו מום. ואולם לדעת הרמב"ם הסירא הוא הקו המקיף את העיגול הצבעוני, וכל שנכנס מן הלבן לתוך אותו עיגול, גם אם לא הגיע לשחור – הרי זה מום (כן פרש הח"ח בספרו 'לקוטי הלכות' בעין משפט את כ. וכ"כ החזו"א (כה,יב) אלא שצדד שבדק מודה רש"י שפוסל בסירא).

רמב"ן ר"ן רא"ש וריטב"א בנדרים כג עה). ויש אומרים שאפילו הדיוטות גמורים מתירים (כן נקט הכס"מ בדעת הרמב"ם שבועות ו,א, וכ"ה בב"י).
והרמ"ה (ב"ב קכ. ומובא ברבנו ירוחם יד,ז) כתב שצריך שהשלשה ידעו הלכות נדרים, שהרי כל ישראל שהיו בימי משה למדו ממנו, ומשם למדו התר שלשה הדיוטות [אלא שאין צריך סמוך או בקי בתלמוד] (וע"ע ריטב"א ב"ב קכ בשם מורו).
ג. בירושלמי (נדרים י,ח) מובאת דעת חכמים שאפילו במקום שיש זקן, שלשה הדיוטות מתירים. ואולם הלכה כתלמודנו שאין מתירים אלא כשאינן חכמים.
וכתבו התוס' שבזמן הזה אין נראה שיהא שום אדם נחשב מומחה לכך.

דף לז

נו. השוחט את הבכור ומכרו, ונודע שלא הראהו לחכם – מה יהא על דמי המקח? מה הדין במוכר פרה שחוטתו ונודע שהיא טרפה, וכיצא בזה בשאר מאכלות אסורים?

לסתם מתניתין, המוכר בכור ונודע שלא הראהו לחכם, והרי הוא אסור – קנסוהו להחזיר את הדמים, אפילו עבור הבשר שנאכל ע"י הלוקח. ושאר הבשר – יקבר, שהריהו אסור בהנאה. וכן הדין במוכר בהמה ונמצאת בטרפה – יחזור הבשר למוכר והוא יחזיר הדמים. וכן מובא בבב"ב פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין-נסך – מה שאכלו אכלו ויחזיר להם הדמים.
אם הלוקח לא עבר איסור, שמכר את הטרפה לנכרי – נותן הלוקח למוכר דמי בשר טרפה, ושאר הדמים – ללוקח.

אפילו מכר הלוקח לנכרי ביוקר, אינו חייב לשלם למוכר אלא דמי טרפה בזול, לפי שמכר להם טרפה מדעתו (עפ"י רבנו גרשום).

ובבכור, אם מכרו הלוקח לנכרי – אין למוכר דמים כלל, שהרי הבכור אסור בהנאה ולא חל המקח והדמים שבידו אינם חליפי הבכור, וגם לא הפסיד המוכר כלום – הלכך אין למוכר בהם שום זכות (עפ"י רע"ב, כפי שפירש בשו"ת משיב דבר ח"ב סוס"י נו. ועוד טעם, שהרי קנסוהו כל שהכשיל את הלוקח באיסור).

רבי שמעון בר"א אומר: דברים שהנפש קצה בהם, כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים – יחזיר את הדמים (כולם, שמשעה שנודע לו הדבר לא נהנה ממה שאכל. ערש"י). דברים שאין הנפש קצה בהם כגון בכורות וטבלים ויין נסך, ואכלם הלוקח – המוכר נוטל קצת מן הדמים. והעמידו זאת באופן שהמוכר נפסד ע"י אכילת הלוקח, כגון בבכור שאכל את מקום המום, ואלמלא שאכל היה ניתן להראותו לחכם (כדברי ר' יהודה). וכן בטבל – יכול לעשר, וביין נסך – בתערובת, שיכול היה למכור כולו לנכרי חוץ מדמי יי"ג שבו (וכרשב"ג), וכיו"ב.

א. כתב הרמב"ם שבדברים האסורים מדברי סופרים, אם אכלם הלוקח – אין המוכר מחזיר לו כלום.

ב. לענין ספק-איסור – ע' בגרסאות ברש"י; ט"ז וש"ך יו"ד קיט; שבט הלוי ח"ב מג.

פרק ששי

נז. א. על אלו סוגי מומים שוחטים את הבכור?

ב. על אלו פגמים באונן שוחטים את הבכור, ועל אלו אין שוחטים?

א. על סוגי מומין הללו שוחטים את הבכור: מומים שבגלוי ואינם חוזרים (כי יהיה בו מום כלל), פסח או עור (פרט), כל מום רע (חזר וכלל), ואף על פי שאינם מבטלים את האבר ממלאכתו (כל מום רע – משמע ריבוי לכל המומים המנוולים דהיינו אותם הגלויים. אבל מום עובר אין לרבות, אם משום סברא כיון שאין פודים עליו ודאי גם אין שוחטים עליו, אם מלימוד פסח או עור).
מום שאינו עובר מעצמו, גם אם יכול להרפא על ידי פעולה רפואית – אפשר שהוא בגדר 'מום קבוע' (עפ"י תוס' לה: ואינו מוסכם – ע"ע לעיל לה. תד"ה אילימא).

אותם מומים ששוחטים עליהם הבכור – פודים עליהם את הקדשים (להלן מא. שלאחר שגילה הכתוב דין מומין בבכור ובקדשים, למדים אותם זמ"ז. עפ"י תוס' מג. ד"ה למה).
ויש מומים הפוסלים בקדשים מהקרבה אבל אין שוחטים עליהם את הבכור, כגון שאמרו בגמרא בניקבה האוזן פחות מכעדשה, שאעפ"י שפוסל את הכהן מלהקריב, אין הבכור נשחט.
א. התוס' צדדו שדין דרבנן הוא שאינו נשחט מפני שאינו ניכר יפה וגזרו עליו אטו מומין שבסתר. עוד צדדו לומר שאינו מום הפוסל בבהמה כלל ומצד הדין כשרה להקרבה, ורק בכהן פסול משום 'אינו שוה בזרעו של אהרן' או שמא מום עובר הוא.
ב. הוא הדין לכל הדברים שאין הקדשים קרבים בהם משום שאינם מן המובחר וגם לא נפדים עליהם, כגון חולה או נעבדה בו עבירה, אין שוחטים את הבכור אלא יהא עומד עד שיפול בו מום קבוע. וכן הדין במום עובר (עפ"י רמב"ם בכורות ב, ב).

ב. נפגמה האוזן בהסחוס (= החלק הקשיח שבאוזן) בכדי שתחגור (= תתעכב) בה ציפורן; נסדקה סדק כלשהו, אעפ"י שלא חסרה – הרי זה נשחט. ובין שנעשו בידי אדם בין בידי שמים.
מסתבר שהסדק והפגם צריך שיהיו בכל עובי האוזן.

ונראה שאין הפגם והסדק פוסלים אלא בשפת האוזן ולא באמצעה, שאם לא נאמר כן 'ניקב' למה לי הלא יש כאן סדק. עוד אפשר שאין הסדק פוסל אלא אם נמשך מן החוץ כלפי פנים האוזן ולא מלמעלה למטה, ולכך צריך לדין 'נפגמה' דהיינו נחסרה, שאל"כ תיפוק ליה שכל פגם יפסול מדין 'סדק' (עפ"י חזו"א כה, ג, ה).

וכן ניקבה בסחוס (ללא פגימה וחסרון בגוף האוזן. מפרשים) כמלא כרשינה שתהא נכנסת ויוצאת. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: בכעדשה – הרי זה מום. וקרובים דבריהם להיות שוים.
הלכה כדעה ראשונה. ובין אם היה הנקב עגול בין ארוך, אם מצטרף לכרשינה – הרי זה מום (רמב"ם ביאת המקדש ז, ג).

מבואר בגמרא שבנקב הקטן משיעורים אלו, אף כי אין שוחטים את הבכור, הוא נפסל. העירו האחרונים על השמטת הרמב"ם דין זה. ויש מי שכתב שלא אמרו בגמרא אלא לר' יוסי, אבל לחכמים פחות מכשיעור אינו מום כלל (עפ"י מהריט"א. וע' חזו"א כה, ד).
יבשה האוזן – הרי זה מום. איזוהי 'יבשה' – שאם תינקב אינה מוציאה טפת דם. רבי יוסי בן המשולם אומר: כדי שתהא נפרכת (במשמוש. רש"י).

א. הרמב"ם פסק כת"ק. והטור – כר"י בן המשולם (וע' גם בתוס' ורא"ש סוכה כט: טאו"ח תרמו. וע"ע בדברי המודות כאן אות ג. ואילו בספר לקוטי הלכות סתם כהרמב"ם).

ב. לא נתפרש שטח היבשות. ונראה שהיבש כמו שאינו, ושיעורו ככרשינה. ויש לעיין ביבשה כלשהו בשפתה, אם נחשב כנפגמה. (עפ"י חזו"א כה, ג).

פגם (או נקב או סדק. רמב"ם ביא"מ ז, ב) בעור הרך שבאוזן, באליה – אינו מום (שחזור ומבריא. רש"י עפ"י הגמרא. וע' חזו"א כה, ה).

יש אומרים שהסחוס הוא החלק הקשה ביותר שבמרכז האוזן; באדם הוא החלק הגבוה שבאמצע האוזן העשוי כגדר לנקב, ובבהמה שאין לה חלק כזה, הוא החלק שמתקדשה במקום הקמטים הגבוהים, המסתיימים בשני שלישי אורך האוזן (שו"ת מלבושי יו"ט ח"ב יו"ד יד עפ"י תה"ד וט"ז). ויש אומרים שכל החלק העליון של האוזן שהוא קשה במשמושו – בכלל ה'סחוס', ורק האליה שבתחתית האוזן או העור הרך שעל גבי הפשר הקשה – בהם אין מום פוסל (עפ"י צמח צדק החדש יו"ד רכט ומלבושי יו"ט – עפ"י הירושלמי ורש"י מ: ותו"ט. אם כי למעשה כתבו להחמיר. וכמה אחרונים הורו להקל).

אוזן כפולה (כעין אוזן בתוך אוזן); אם היא מורכבת מסחוס אחד, שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה – הרי זה מום. שני סחוסים – אינו מום (מ: כגרתנו וכפרש"י).

א. הגרעק"א צדד שבכל אופן אסור להקריבו, דכל יתר כחסר דמי.

ב. הרמב"ם (ביא"מ ז,ג) כתב להפך; בסחוס אחד אין זה מום, ובשני סחוסים – הרי זה מום.

אוזן אחת גדולה ואחת קטנה, במראה ולא במידה – הרי זה מום (משנה מ: כדברי ר' חנינא בן אנטיגנוס).

רוב הראשונים סוברים שחכמים אינם חולקים בזה. ואולם הרמב"ם (בפיה"מ ובהל' איסו"מ ב,ב) מפרש שחכמים לא הודו לו, ומכשירים אפילו באוזן קטנה כפול. וכן פסק להלכה. (וע"ע בחדושי ר' אריה ליב ח"ב מט).

בהמה ששתי אזניה קטנות מדי או גדולות, או מכווצות כספוג – כשרה להקרבה (להלן מד. ורש"י).

דיני רציעה – בקדושין כא.

דפים לז – לח

נח. א. כמה יהא חסרון בשדרה, ולא תטמא באהל?

ב. כמה יהא חסרון בגלגלת ולא תטמא באהל?

ג. מהו שיעורו של מאור (= צוהר, חלון) שבבית, להביא טומאה מחדר לחדר?

א. כמה תהא השדרה חסרה ולא תטמא באהל – בית שמאי אומרים: שתי חוליות. בית הלל אומרים: חוליה אחת.

ב. חסרון בגלגלת; בית שמאי אומרים: כמלא מקדה. באיזה מקדה אמרו – בקטן של רופאים (שקודחים בגולגולת). דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כמקדה גדול של לשכה (- המונח בה לצורכי בדק הבית).

בית הלל אומרים: כדי שיינטל מן החי וימות. ומסרו בשם שמואל ששיעורו כסלע (= מטבע).

רב חסדא פרש, וכן הסכים רב תחליפא בר אבודימי, שלבית שמאי השיעור הוא כמקדה וחיסומו, כלומר נקב שהמקדה יוצא ונכנס בו בריוח. והוא גדול מסלע. ושיעור בית הלל כמקדה ללא חיסומו והוא כסלע גירונית (לפי"ז מחלוקת ר"מ וחכמים אתיא גם כבית הלל, באיזה מקדה מדובר. עפ"י מהרש"א חולין מה רע"א בבאור פרש"י שם). ורב נחמן פרש 'מקדה' סתם ללא חיסומו, והסלע [סתם, לאפוקי מסלע גירונית שהיא גדולה כמקדה גדול של לשכה] קטנה ממנו. נמצאו בית שמאי לחומרא ובית הלל לקולא.

הלכה בכסלע (רמב"ם הל' טומאת מת ב,ח). ובסלע מצומצם טמא, שכל שיעורי חכמים להחמיר (ע' חולין נד: וברשב"א).